

DR. LUKOVICS MIKLÓS

A magyar regionális tudomány „nagy enciklopédiája”

Lengyel Imre – Rechnitzer János (szerk.): *A regionális tudomány két évtizede Magyarországon*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009

Vajon van-e egyetlen olyan kiemelt jelző, amellyel illethetnénk a magyar regionális tudomány elmúlt két évtizedét? Vajon van-e egyetlen olyan kiemelt jelző, amely képes lenne a hazai regionális tudományt leírni? A könyv hatására vélhetően mindenkiben megfogalmazódnak majd minősítések ezen témákkal kapcsolatban, de igen valószínű, hogy a „sokszínű”, „tarka-barka”, „széles látókörű”, „komplex”, „izgalmas” jelzők sokak gondolataiban ott lebegnek majd. Nem véletlen, hiszen Lengyel Imre és Rechnitzer János olyan „étlapot” állított össze az olvasó számára, amely kiváló, az idő próbáját kiálló tanulmányok segítségével ad bizonyosságot arról, milyen sokszínű is a magyar regionális tudomány. A négy fejezetbe sorolt 19 tanulmány közül a legrégebbi 1987-ben, a legújabb 2007-ben jelent meg, így a könyv elolvasása egy időutazással is felér. Különösen izgalmas annak átgondolása, hogy az akkori problémák mennyire aktuálisak napjainkban is... A sokszínűséget nem csupán a tanulmányok közti „korkülönbség”, hanem a fejezetek multidiszciplinaritása is adja: ugyanazt a problémát földrajzos, közgazdász, szociológus stb. szemüvegen keresztül is megvizsgálhatjuk. A tartalomjegyzék elolvasása után igen nagy várakozással vettem kézbe a bordó-lila-rózsaszín-fekete borítójú keményfedeles könyvet.

Az Akadémiai Kiadó 2009-ben új könyvsorozatot indított, ami megítélem szerint mérföldkőnek számít a magyar regionális tudomány történetében, hazai elismertségének kiteljesedésében. A „*Modern regionális tudomány*” címet viselő könyvsorozat szerkesztője Lengyel Imre. A sorozat 2009-ben rögtön igen magasra tette a képzeletbeli lécet, hiszen egyszerre három, igen magas színvonalú, nagy nevű szerzők tollából kikerült könyv jelent meg:

– Varga Attila: *Térszerkezet és gazdasági növekedés*;

– Nemes Nagy József: *Terek, helyek, régiók*;

– Lengyel Imre – Rechnitzer János (szerk.): *A regionális tudomány két évtizede Magyarországon*.

Az utóbbi könyvnek (a sorozat első kötetének) a címe arra utal, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Tudományos Bizottsága ebben az évben ünnepli alakulásának huszonkettedik, tényleges működése elindulásának *jubileumi*, huszadik évfordulóját. Minden kerek évforduló az ünneplés mellett kicsit a visszatekintésről is szól, annak átgondolásáról, hogy mi is történt az elmúlt években a kezdetektől egészen az évfordulóig. Ezen visszatekintés rendszerezésére és kötetbe foglalására, a hazai regionális tudomány két emblematisz személysége, az MTA RTB legutóbbi két elnöke vállalkozott: Lengyel Imre, a Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Karának intézetvezető egyetemi tanára, valamint Rechnitzer János, a Széchenyi István Egyetem rektorhelyettese, a Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar tanára.

„*A regionális tudomány két évtizede Magyarországon*” című könyv talán a hazai regionális tudomány „nagy enciklopédiájának” is tekinthető, hiszen nem a klasszikus értelemben vett, egy témát igen részletesen áttekintő és feldolgozó könyv született, hanem egy olyan gyűjtemény, amely nagyon széles körű áttekintést nyújt az olvasónak a magyar regionális tudomány múltjáról és jelenéről. Az elmúlt húsz évben széles szakmai elismertséget szerzett tanulmányokon túlmenően a kötet mellékletében helyet kapott az MTA RTB tagjainak és regisztrált köztestületi tagjainak felsorolása, a tagok válogatott bibliográfiájának áttekintése, a magyar regionális tudomány fellegházainak (kutatóintézeteknek, egyetemi tanszékeknek, intézeteknek), valamint szakmai folyóiratainak bemutatása, amit igen hasznos, a szakma mélyebb megismeréséhez kiváló lehetőséget nyújtó ötletnek tartok.

Az előszót Török Ádám, az MTA IX. Osztályának elnöke írta. Kiemeli a regionális tudomány sokszínűségét és komplexitását, a különféle tudományterületeket integráló speciális szerepét: közgazdászok, földrajzosok, szociológusok, politológusok, jogászok egyaránt foglalkoznak területi témákkal. Ezzel összefüggésben a könyvet is sokszínűnek tartja, amely átfogja az elméleti kérdéseket és az egyes időszakok fontosabb vizsgálati területeit, és kiválóan

képviseli a regionális tudományt, annak nyelvezetét, fogalmi rendszereit, módszertani alapjait, fontosabb elméleti kérdéseit, kitekintve a nemzetközi tapasztalatokra.

A szerkesztői előszóban Lengyel Imre és Rechnitzer János a regionális tudomány hazai fejlődésének korszakhatáráról beszél. Az elmúlt időszakban „nagykorúvá” vált Magyarországon ez a tudományág, hiszen rendelkezik a tudományágaktól „elvárt intézményekkel”, kutatóintézetek és egyetemi tanszékek alakultak, egyetemi képzési programok indultak, sikeresen működnek tudományos szakmai fórumok, és hat éve működik a Magyar Regionális Tudományi Társaság is. A korszakhatáron a szerkesztők a jövőt is kijelölik, amely az elmúlt időszak szerves folytatása lesz. A kötetet egyúttal a regionális tudományhoz kötődő mester- és doktori képzésekben jól felhasználható szöveggyűjteményként ajánlják.

A könyvben több helyen kiemelik Enyedi György munkásságát és személyiségét, aki – metaforikusan – a hazai regionális tudomány alapkövét letette, és az építkezés során is kulcsszerepet töltött be. Minderről a Rechnitzer János által írt bevezetőben is olvashatunk, ahol az olvasó áttekintést kaphat a hazai regionális tudomány fejlődéséről, legfontosabb mérföldköveiről, főbb kutatási irányairól, azok változásáról, és azokról a személyekről, akik ebben a fejlődési folyamatban kulcsszerepet töltöttek be. Kiemelten fontos mérföldkönek tekinthető a nyolcvanas években az MTA Regionális Kutatások Központjának megalakulása, a Tér és Társadalom folyóirat megindítása, míg a kilencvenes éveket Rechnitzer a regionális tudomány látványos előretörésének, a „policy” évtizedének nevezi, nem alaptalanul. A huszadik század utolsó évtizedében a területi politika szolgálata jellemezte a regionális tudományt, amelyben a területfejlesztési törvény előkészítése, valamint az 1998-as Országos területfejlesztési koncepció kidolgozása is a hazai regionális tudomány szakmaiságához kötődik. Abban az évtizedben indultak be továbbá a hazai felsőoktatásban a regionális tudományhoz kapcsolódó oktatási programok, amelyek napjainkra igen széles körben (sok helyen, sokféle képzés keretén belül) elterjedté váltak.

A hazai regionális tudomány fejlődését áttekintő tanulmányt követően négy fejezetre tagolva összesen 19 tanulmányt olvashatunk. A fejezeteket a Regionális Tudományos Bizottság működésében meghatározó szerepet betöltők, döntően az MTA doktora címmel rendelkezők írásaiból állították össze a szerkesztők. A kötetben tehát a regionális tudomány „klasszikusai” kaptak helyet, olyan időtálló tanulmányok, amelyek kiválóan érzékeltetik a tudományág

összetettségét, és bepillantást engednek egy-egy korszakának jellemző tudományos problémáiba. Több esetben a kötet emléket állít a tanulmányok időközben elhunyt szerzőinek is.

Az első fejezet a „*Területi folyamatok és fejlődés*” címet kapta, amelyben öt tanulmány kapott helyet. Lackó László 1987-ben megjelent, „*A területi fejlődés egységes értelmezése*” című tanulmánya a területi fejlődés elméleti hátterét feszegeti, külön kitérve a területi egyenlőtlen fejlődés napjainkban is kiemelten aktuális kérdésére. Ismervén az akkori területi politika település-központúságát, a szerző igen fontos megállapítása, hogy a területi vagy településfejlődés nem különíthető el egymástól. Nemes Nagy József „*Fordulatra várva – a regionális egyenlőtlenségek hullámai*” című tanulmánya Lackó László tanulmányához képest majdnem húsz évvel később jelent meg, de a probléma időtállóságát jellemzi, hogy szintén a területi egyenlőtlenségek kérdését feszegeti mind az elméleti hátteret feltárva, mind pedig empirikus elemzéseket végezve, végül a hazai területi folyamatokkal kapcsolatos megállapításokat téve. Baranyi Béla a területi folyamatok és területi egyenlőtlenségek kérdéskörének egy újabb aspektusát világítja meg a „*Gondolatok a perifériaképződés történeti előzményeiről és következményeiről*” című 2004-es tanulmányában. A szerző a tárgyalta problémát egészen a középkorig vezeti vissza, ezen a logikán elindulva tekinti át a magyar perifériaképződés elméleti hátterét, majd empirikus megjelenését Magyarország térszerkezetében. Mészáros Rezső 1989-ben megjelent tanulmánya a „*Térkapcsolatok értelmezésének néhány összefüggése*” címet viseli. Az írás kiválóan kiegészíti a fejezet megelőző tanulmányainak a témakörben tett megállapításait, és rávilágít a regionális tudomány komplexitására. Mészáros Rezső elsősorban földrajztudományi összefüggéseket feszeget, és a tudományág elméleti mélységeibe kalauzolja el az olvasót, elsősorban az időtényező szerepét vizsgálva. Varga Attila „*Térökonometria*” című tanulmánya tovább színesíti a könyv első fejezetének palettáját. A 2002-ben megjelent tanulmány a szerzőtől megszokott mély elméleti közgazdaságtani hátterű, erősen matematizált dolgozatban világít rá a regionális tudomány magas színvonalú modellezési és elemzési lehetőségeire, melyekhez a szerző szoftvereket is javasol.

A könyv második fejezete, a „*Regionális politika és területfejlesztés*” hat tanulmányt tartalmaz. A fejezetet Enyedi György „*Regionális folyamatok a poszt-socialista Magyarországon*” című, 2004-ben megjelent tanulmánya nyitja. Hidat terem az első és a második fejezet között, hiszen az első fejezet fő vezérfonalát, a területi egyenlőtlenségeket is tárgyal-

ja, azonban már elmozdul a policy, főként a területfejlesztés irányába is, megteremtve a fejezet következő tanulmányainak elméleti hátterét. *Bartke István* 1994-es tanulmányában a területfejlesztés vonalán halad tovább. A „*Területi (gazdasági) fejlődés társadalmi hajtóerői és az állami szabályozás*” című tanulmány a területi folyamatokba történő beavatkozás lehetőségeit vizsgálja, kiemelve azok társadalmi aspektusait, valamint az állam szerepét, felelősségét. *Pálné Kovács Ilona* 2003-as, „*A területi érdekérvényesítés átalakuló mechanizmusa*” című tanulmánya a Bartke István tanulmányában tárgyalt állami szabályozásnak egy részterületével foglalkozik. Az állami, közhatalmi intézményrendszernek egyre inkább felértékelődő, egyben átértékelődő eleme, a területi önkormányzat szerepel az írás fókuszában, amely az európai regionális politikában elvárt decentralizáció miatt igen kiemelt kérdéskör. *Horváth Gyula* „*Regionális egyenlőtlenségek Európában*” című tanulmánya az Európai Unió kohéziós politikájának fontosabb szempontjaira hívja fel a figyelmet. A 2004-ben megjelent írás az Európai Unión belüli területi egyenlőtlenségek (és kiemelten a kelet-közép-európai tér) vizsgálatán keresztül jut el arra a nagyon fontos megállapításra, hogy az uniós források csak akkor érik el céljukat, ha felhasználásukban több évtizedes következetes strukturális politika érvényesül. *Illés Iván* 2002-es, „*A területfejlesztés pénzügyi eszközei az Európai Unióban és Magyarországon*” címet viselő tanulmánya a területfejlesztés eszközszerének tárgyalásával színesíti a regionális politikáról és területfejlesztésről a fejezet többi tanulmánya által elének tárt képet. A dolgozat kiemelten tárgyalja az eszköztár egyik legfontosabb elemét, a pénzügyi eszközöket. Az Európai Unióhoz történt csatlakozásunk előtt született tanulmány áttekinti az EU regionális politikájának legfontosabb kapcsolódó ismereteit, továbbá bemutatja a csatlakozás előtti magyar gyakorlatot. A könyv második fejezetét *Buday-Sántha Attila* tanulmánya zárja. „*A sikeres vidékfejlesztés feltételei, lehetőségei*” című tanulmány 2007-ben jelent meg. A területi politika nem képzelhető el vidékfejlesztés nélkül, a szerző hangsúlyosan hívja fel a figyelmet a vidék válságos helyzetére, és ezen állapot megszüntetésére tesz javaslatokat.

A könyv harmadik fejezete négy tanulmányt tartalmaz. „*A globalizáció hatása a gazdaság térbeli szerkezetére*” című fejezet *Lengyel Imre* 2000-ben megjelent, „*A regionális versenyképességről*” című tanulmányával kezdődik. Ez a regionális versenyképesség kutatásának egyik alapműve Magyarországon, amelyben a szerző körüljárja a területi verseny fogalmát, és bemutatja a regionális versenyképesség

meghatározásának és mérésének lehetőségeit. Ez a tanulmány tárta először széles tudományos közösség elé az azóta a szerző nevével összeforrt piramismodellt. A fejezet következő tanulmánya 2001-ben jelent meg először *Bernek Ágnes* tollából. „*A stratégiai földrajzi hely fogalma a transznacionális vállalatok nemzetközi üzletpolitikájában*” című tanulmány vállalatgazdasági szempontok szerint vizsgálja a tér szerepét. Kísérletet tesz a stratégiai földrajzi hely fogalmának meghatározására, időbeli változásának nyomon követésére, különös tekintettel az e-business térbeli szerveződésének vizsgálatára. *Barta Györgyi* 2000-ben megjelent, „*A külföldi működő tőke szerepe a magyar ipar duális struktúrájának és regionális differenciálódásának kialakulásában*” című tanulmánya azt a kérdést boncolgatja, hogy a külföldi működőtőke-befektetések milyen hatással voltak az ipari termelés és termelékenység alakulásán keresztül a területi egyenlőtlenségekre. *Sikos T. Tamás* 2003-as tanulmánya zárja a könyv harmadik fejezetét. A „*Bevásárlóközpontok mint kereskedelmi komplexumok a gazdasági térben*” című tanulmány a bevásárlóközpontok fogalmának meghatározása és általános tipizálása után Budapest akkori bevásárlóközpontjait veszi górcső alá, és jellemzi azokat részletesen.

A „*Településhálózat és önkormányzatok*” című negyedik fejezetben négy tanulmányt olvashatunk. *Rechnitzer Jánosé* a településhálózat egyik kiemelt kategóriájával, a városhálózattal foglalkozik. „*A városhálózat és a régiók formálódása*” című 2004-es tanulmány a városfejlődés európai tendenciáinak áttekintése után a magyar városhálózat vizsgálatára helyezi a hangsúlyt, és arra az alapkérdésre keresi a választ, hogy milyen jellemzőkkel kell bírnia azon városoknak, amelyek tudásbázisként kívánnak funkcionálni. A tanulmány végső megállapításai empirikus felmérések eredményein nyugszanak. *Szirmai Viktória* 2007-es tanulmánya „*A magyar történeti belvárosok társadalmi sajátossága*” címet viseli. Az elsősorban szociológiai jellegű tanulmány újabb bizonyítéka annak, hogy a regionális tudomány igen széles és sokszínű tudományos alapokon nyugszik. Az empirikus kutatás eredményeképpen megállapítást nyert, hogy a magyar nagyvárosok centrumai az európai nagyvárosokéhoz hasonlóan koncentrálik a magasabb társadalmi státusokat. *Kóródi József* tanulmánya a fejezet eddigi városokat vizsgáló fókuszáról a falvakra helyezi a figyelmet középontját. A 2004-ben megjelent, „*A magyar falvak megújulásának stratégiája*” című tanulmány olyan kihívással – a falvak akut problémáival, a „hogyan tovább” kérdéskörével – foglalkozik, amely megítélem szerint igen sürgős válaszokat vár. A szerző

többféle megoldási javaslatot is felvázol, mindegyikben közös a stratégiai gondolkodás mint előremenekülési lehetőség megfogalmazása. *Lados Mihály* 2007-es, „*A településfejlesztés finanszírozási rendszere, pénzügyi szabályozása*” című tanulmánya a megelőző írások városokat és falvakat tárgyaló nevesített aggregációs szintjéről a települések általános aggregációs szintjére megy vissza. Tanulmánya minden önkormányzat számára hasznos és tanulságos ismereteket nyújt, feltárja a települések fejlesztésekor jelentkező finanszírozási problémákat, a magyar gyakorlatot.

A tanulmányokat követő melléleteket igen hasznosnak tartom. Az olvasó megismerkedhet a Regionális Tudományos Bizottság tagjaival, válogatott bibliográfiájával, valamint a regionalista köztestületi tagok listáját is olvashatja. Bemutatkozik a

L.

Magyar Regionális Tudományi Társaság (MRTT), az Európai Regionális Tudományi Társaság (ERSA), a Regionális Kutatások Társasága (RSA). Ezt követően az MTA Regionális Kutatások Központja (RKK), valamint tudományos intézeteinek bemutatkozása olvasható, melyekből hasznos információkhoz juthatunk az intézetek kutatási profiljairól. Az „*Egyetemi tanszékek és intézetek*” című mellékletben a regionális érdekeltségű hazai felsőoktatási bástyák legfontosabb ismérvei olvashatók. A könyv zárásaként a regionalista folyóiratok, a Falu–Város–Régió, az Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, a Tér és Társadalom, valamint a Területi Statisztika ismerhetők meg.

A 468 oldalas kötet a könyvesboltokban 5400 Ft-ért kapható, az Akadémiai Kiadó honlapján 4251 Ft-os internetes áron megrendelhető.